

רשימות

על אֶנְצוֹ סֶרְנִי

משה שרת

שניתן לאדם בן תקופתנו; חובק זרועות עולם בהתעוררותו החברתית ועומד הכן למערכה על הירות האדם בארץ מולדתו; העתיד כולו לפניו באשר הוא, תנועות כבירות וסוערות קוראות לו, פותחות לפניו מרחבים לפעולה — והנה לפתע פתאום הוא מתעורר לקול דמו וגולד מחדש. זהו נס התעוררותו היהודית. אכן היו מי שעוררהו, אך מכיון שנתעורר, שוב לא נזקק להמרצת אחרים; לא נח ולא שקט אלא חתר בכוחות עצמו להגיע לקצה המטרה, לעבור את הדרך מיד ועד תום.

מדורי דורות עלו לארץ יהודים חבורות-חבורות ושבטים-שבטים, כשהם מעוררים ומעודדים איש את רעהו, עוזרים איש לרעהו. בעלותם לארץ בצוותא ובהתאחזם בה בכוחות משותפים יצרו להם תאים של חיים קיבוציים, אשר לתוך מסגרתם כינסו את מיטב המסורת שהביאו אתם: קשרי משפחה, נכסי תרבות, זכרונות-והרגלי עבר, מנהגים ונימוסים, גם יחסי ידידות ורעות של חברים שגדלו יחד והביאו עמם מארצות מוצאם משהו מרקע חייהם הקודמים, להקל על עצמם את מאמצי ההשרשה וחבלי הקליטה בקרקע החדשה.

לא זו היתה מנת חלקם של אנצו ושל עדה, רעותו בחיים. זוג בודד היו, ללא סביבה משלהם וללא קשר עם הסביבה שלתוכה נקלעו. בכוח רצונם בלבד, ללא עזרת חברים וללא זרם גורף ומסייע, ביצעו את המעבר המהפכני: עקרו עצמם מקרקע גידולם ונטעו עצמם מחדש בארץ משאת נפשם. בעקבותיהם עלו אחרים, אבל אנצו צעד כחלוץ — במלוא הטובן ההיסטורי, העמוק והכביר, של תואר-כבוד זה. בבואו לא נשאר בעורף, אלא עבר בזינוק אחד, בקפיצת הדרך, כביכול, את כל שורות המחנה והגיע לקו הראשון. התייצב בעמדות הקדמיות של מגשימי החזון בגופם, של כובשי השממה כמו ידיהם, של בוני המשק הקיבוצי במאמציהם העצמיים, של יוצרי החברה החדשה בחיי יום יום שלהם ובשאר רוחם. ולא רק בפועל כפיו, כי גם ברוחו היווה, בדמינו היוצר, בלהט נפשו הפך מיד למנהיג ומכוון, מארגן ומדריך, הוגה ומתכנן; ולא רק במשק ובקיבוץ שהפכו להיות ביתו, אלא בתנועה הרחבה כבש לו מקום בין מפלסי דרכים למחשבת הדור, בין מעצבי דמותו הרוחנית של הציבור, בין הנושאים בעול הדאגה לגורל המפעל כולו.

אֶנְצוֹ סֶרְנִי היה איש רעים נלבב ומי שהכירו ועמד במחיצתו אי אפשר היה לו שלא להתקשר אליו בעבותות אהבה. אך אֶנְצוֹ סֶרְנִי היה גם אישיות כבירה הניצבת לפנינו כדמות גיבורית, כסמל לדורנו, דור מעונה ולוחם, דור נשמד ונגאל. אי-אפשר לעמוד מול דמותו בלי יראת הרוממות. לא אתיימר לנסות בציור הדמות הזאת במלוא שיעור קומתה ולכל עושר גווניה. איני בא אלא לרשום משהו בשולי התמונה הידועה לרבים.

בימי חיינו הקצרים עלי אדמות אנו נתקלים ארעית איש ברעהו — בעבודה, בויכוחים, בשותפות של צער ושמחה. אין אנו נפנים ואיננו נותנים דעתנו להכיר איש את רעהו עד היסוד. אף אני לא הכרתי את אֶנְצוֹ אלא הכרה חלקית; אך נפל בגורלי לראותו בכמה שעות של חוויות עמוקות ומזועזעות ועל אלו אספר משהו; אלה היו פרקים כבדי משמעות בעלילה הדרמתית של חייו.

כי אכן היה אנצו אחד האישים הדרמטיים שבתנור צתנו, ובסופו הפך להיות דמות טראגית בתולדות ימינו אלה. גלגל ההיסטוריה שלנו נע בשנתיים-שלוש האחרונות במהירות מסחררת. אבל גם מה שפעלנו וחוללנו בשבעים השנה שקדמו לנס הגאולה הוא בחינת פרק קצר, נמרץ ומהיר-דופק, לעומת הדורות הארוכים והיגעים של גלותנו. והנה היו בתוכנו אנשים אשר קיפלו וסימלו בעליל בפרשת חייהם הם את אמהירות ההוממת של התמורה המהפכנית אשר חלה בחיי עמנו. אחד מהם היה אֶנְצוֹ.

הדרך אשר עבר בבואו אלינו היתה מבחינה נפשית אחת הדרכים הארוכות ביותר אשר עבר משהו משבי ציון בתקופתנו; והוא שטף ועבר בה במהירות הבזק, כאשר ניתן אך למעטים בתוכנו. הוא בא מקצווי מרחקי ההתבוללות. הוא ירד, כביכול, מפסיגת האמנסיפציה, עליה עמד חפשי מכל סבל ירושה של עמו. נצר למשפחה יהודית רמת-יחש באיטליה המונה בודאי את שלשלת היוחסין שלה ברומא עוד מימי בית שני; תלוש מן היהדות וזר לערכיה; שותה לרווייה ממעינות היצירה של תרבות זרה ושוחה להנאתו בים ספרותה; חי חיי רוח עשירים ומגוונים, וזכה בשפע למיטב הסיפוק הרוחני האמנותי

„רוחו ההרפתקנית“ במתכוון וללא חשש. המלה „הרפתקה“ דבק בה טעם לפגם. אבל מושג זה ראוי לשחררו מקליפתו הסאובה ולהעלותו לספירה של טוהר ואצילות. הרפתקן טהור ואציל, הרפתקן אביר, היה אנצו סירני: בשאיפתו לגבורה, בייצר ההסתכנות שבו, בתשוקתו העזה לחרף נפשו על דבר גדול וקדוש.

מיום שפרצה מלחמת העולם לא ידע שלו. הוא גמר אימר לא לשבת בית, אלא להיות במערכה. אחת היא באינו צורה ובלבד שיהא שותף למאבק — היהודי והעולמי כאחד. פנה אלי בדרישה לגייסו כחייל פשוט על מנת שיישלח לאשר יישלח, לאינו פלוגה שהיא. עלה הדבר במאמצי שיכנוע כיוחדים למנוע אותו מצעד נמהר למען ישמור עצמו למפעלים גדולים, למשימות מובהקות. הדבר עלה רק בהבטחה חגיגית ונאמנה, כי בבוא השעה ייקרא לתפקיד.

ההודמנות הראשונה באה לאחר הנצחונות הראשונים של הצבא הבריטי במדבר המערבי, משנתרכזו במצרים האלפים הראשונים של שבויים איטלקים. הוא התפרץ לפעולה. אמר: זהו השדה שלי, לכך נוצרתי, לשונם בפי, מושגיהם בדמי, אליהם שליחותי, אהינא לעת כזאת תרומתו המיוחדת של הישוב העברי למאמץ המלחמה.

כי זאת לזכור: ככל שהגדיל לעשות בשליחת שרשים חדשים כן שמר על שרשים ישנים. עמוק בנפשו נשאר בעינו הרובד האיטלקי, צור מחצבתו. השפה האיטלקית נשארה מכשיר הביטוי היותר חזק והיותר עדין שלו כאחד. האפשרות שנגלתה לפניו לסייע במו ידיו — ודוקא כשליח האומה העברית — לגאולת החירות האיטלקית מחרפת חילוּלה בידי הפאשיזם, חישמלה אותו, הפיתה בו רוח חדשה. מתוך התמכרות של שכרון דבק בתפקיד שהוטל עליו.

הצענו אותו למפקדה הבריטית במזרח התיכון וההצעה נתקבלה. אנצו נכנס לשרות פעיל במצרים. התחלתי רואה אותו בפעולתו אגב ביקורי התדירים באותה ארץ למשא ומתן עם המפקדה הראשית בעניני מפעל הגיוס. נפלא היה לראותו מוצא דרכו בסביבה החדשה ומשתלט על אנשיה ובעיותיה. אותה ארץ מסוכסכת, שעטנוזית ואפלה כאחת בכמה מפנינותיה, היתה כספר הפתוח לפניו. מצרים המוסלמית, מצרים הקופטית, המושבות היוניות, הארמנית, האיטלקית, הקהילה היהודית, הפקידות האירופית — כל אלו נעשו עד מהרה נהירות לו. היה בן־בית בעולם התחתון, שלתוכו חדר לרגל עבודתו, כבתוך הטרק־לינים המפוארים. היה לו חוש פלא למצוא את המעניין, לגלות את איש הסגולה, לחשוף מבעד למעטה הליבאנטיני הקלוקל את גרעיני התרבות

לא היה כמעט שדה פעולה שלא ניתן לו לשפוך עליו משפע מרצו הלהט, מברכת דמיונו הנועז: בנין משק, ארגון תנועה, חינוך הדור, העשרת נכסי הרוח, מאבק מדיני, הגנת החיים והכבוד, גיוס אמצעים, שליחות לגולה — ולאו דוקא לגולתו הוא. אלא לארצות זרות לו — לגרמניה, לאנגליה, לאמריקה, לארצות המזרח. מעולם לא נצטמצם בדלת אמותיו, לא ראה עצמו כמיוחד במינו משום מוצאו הנדיר, אלא חי את חי התנועה במלוא היקפם ותנופתם, כנהנה מאורחות מלאה, כנושא באחריות אוניברסלית לגורל העם. ובכל שלב ושלב, בכל חזית וחזית, תמיד בקו ראשון, תמיד יקוד באש הקודש; תמיד חותר בעוז. מניין בא בנפשו הלהט הזה, מניין היקוד שהוצק בדמו? דומני, ממקור אהבת ישראל שנבקע באורח פלא בקרקע נשמתו. כל הופעתו בתוכנו היתה כגחלת אחוזה אש תמיד, כסנה בוער ואינו אוכל. נראה כי יסוד האהבה היה עיקר ישותו ואת כל עצמת אהבתו גייס והריק במאמצים כבירים של הצלה וגאולה.

ברק שכלו, רתח מזגו, שבו לב. מחשבתו היתה כחץ הניתר ממיתר דרוך ויש שהדהימה והבהילה במהירות מעופה, שכאילו נשאה את כולו למרחק לא נודע. כי לא רק איש־מעשה היה אנצו, אלא גם איש־תורה, והרבה נאבק עם עצמו לאחד ולתאם את מעשהו עם הילכתו. הוא שנה והגה הרבה במדעי חברה, במדיניות, בפילוסופיה, בהיסטוריה, בספרות יפה, בליריקה. היה בן־בית בכמה ספרויות ותמיד חזר למקורו, לספרות איטלקית. חתר לכבוש את התנך, ביקש להבין לנפש דת ישראל. רוחו היתה פרושה על פני מרחבים גדולים של יצירת אנוש. העיון היה מנת חלקו תמיד. בכל שעת כושר של לא אור ולא חושך היה נצמד בצמאון אל מעיינות הדעת. אך הפעולה החיה, הסוערת, היתה סדן חייו. עם כל נטייתו למדרש, עם כל להיטותו אחרי גיוס עקרונות מופ־שטים, לא משו ידיו מעולם מן המעשה הממשי.

דבקותו זו במעשה, הקשבתו החדה לצו החיים הצילו אותו מתעייה בעולמות של מחשבה ערטילאית. הם ששמרו עליו מהסתבך בסתירות עקרות בין העקרון לבין צרכי החיים. הם שהביאוהו לידי הזדהות עם אחדות העבודה, הכניסוהו למפלגת פועלי ארץ־ישראל ועשאוהו לאחד הלוחמים הנמרצים ביותר נגד חזיר גות ההסתגרות וההתבדלות בתוכה והפרישה ממנה. לא בכל תקופה ניתן לאדם כמוהו לערות את כל יקוד נפשו הסוערת והשוקקת במעשים של גבורה. הוא נשא תמיד בעול ההגנה ועמד תמיד הכן לסכנה ולקרוב, אבל בפעם הראשונה נפתח מרחב לפני רוחו ההרפתקנית בפרץ מלחמת העולם השנייה. אמרתי

כתורה חברתית והבטחתם מראש לא לפגוע במשטר הקיים, אלא להבטיח לו אריכות ימים באירופה שלאחר המלחמה.

אנצו סירב לקבל מרות. בעצה אחת עם חבריו לעבודה הוא קבע מדיניות לעצמו. מאמריו המרדניים היו למורת רוח וגררו אחריהם נזיפות ואזהרות חמורות. במערכת שררה מתיחות בלתי פוסקת. מלחמה היתה לה מפנים ומאחור — יותר נכון מלמטה ומלמעלה. עד שהיא באה לעקור את הפשיון שהשריש בלבבות קוראיה, הוטל עליה להאבק עם העומדים ממעל לה שאסרו עליה את מלאכת העקירה. המערכת טענה שכל זכות קיומו של העתון היא במלחמה נגד הרוח הרעה שהשתלטה על העם האיטלקי; שאין הוא יכול להסתפק בתעמולה למען בעלי הברית רק על יסוד הפצת הבטחון בנצחונם, אלא מתפקידה לתת מזון חדש לנפש העם האיטלקי הרעבה לדבר ה'; שיש להתחיל מעכשיו בחינוך מחנות השבויים לקראת איטליה מחודשת, דמוקרטית, ויש להוואש מכל ברית עם מוסוליני.

נפלו דברים חריפים, פעם, פעמיים ושלוש. וסוף שבאו הדברים עד משבר. אנצו ישב אז במצרים כשבידו דרכון בריטי שניתן לו מאת השלטונות הצבאיים ככסות למשימתו. משהחליט הממונה עליו שאין לו תקנה ויש להפטר ממנו, הסגירו בידי המשטרה המצרית והודיע כי דרכונו מזויף, למען ייענש ויגורש מהארץ.

זו היתה אחת השערוריות הגדולות ביותר שאירעה בכל אותה פרשה של השתתפותו במאמץ המלחמה העולמית — מעשה שפלות שאין כמותו.

הדבר בא כחתף. לפתע פתאום הוסגר אנצו ונאסר, נעלם כליל מעיני חבריו וידידיו — הכלא המצרי בלעו ואין יודע היכן הוא ומה גורלו. במקרה נודמנתי לקהיר למחרת המאסר, בטרם נודע הדבר בירושלים. באתי לאחד מביקורי התדירים, כשבידי סדר יום רב־סעיפים. מיד כבואי נודע לי מה קרה. הייתי כהלום רעם. התנהגות פרועה זו באיש שניתן לצבא ע"י הסוכנות היהודית לשם תפקיד מיוחד היתה משהו שעוד לא קרה לנו כמוהו בכל אותן שנות הרעה. דוקא על רקע השיתוף המלחמתי נוצר סגנון יחסים אנרשי, שהוציא אותנו לפי שעה מסיוט הספר הלבן — והנה מהלומה כזאת!

הנחתי הצדה כל ענין שלשמו באתי ושבו עתים טיפילתי אך ורק בשחרורו של אנצו. חזרתי ושיננתי בלי סוף: נתתי לכם איש. אתם זרקתם אותו לכלבים. אני דורש את האיש שלי. איהו? נמצאו אנשים ולשכות שהתעוררו על התועבה שנעשתה. כעבור שבוע בא השחרור. בבוקר הודיעוני

האמתית, את ניצוצות היצירה. בצמאון שתה את דעת הארץ החדשה, קשר קשרי ידידות ומושונים, בנה יש מאין גשרי שיתוף רוחני עם זרים ורחוקים, סינור עיני רבים בברק מחשבתו. סביבו היתה תמיד נסערה והוא עצמו — כמאכולת אש.

בין השאר הוטל עליו, יחד עם שני פליטים איטלקים, לערוך עתון איטלקי יומי, מיועד להמוני השבויים והעצירים. ראיתיו כמה פעמים בעבודתו באותה מערכת, ברחוב קאצ'ר אל־עיני, בדרך ממרכז העיר למפקדה הראשית. במחצית אחת של יום היה מסוגל לכתוב מאמר ראשי על נושא מדיני, בקורת על ספר, פילטון קל, פרק היסטורי. במחצית השניה עסק בתפקיד מחתרת. בערב הכין ושידר את דברו לאי־טליה מתחנת איטליה החפשית. ומלבד כל אלה קרא בלי סוף, כתב, טיפל בענייניו המיוחדים.

לא אשכח ערב שביליתי עמדו בתחנת השידור. איני שומע איטלקית אך חוויית הראייה ואף ההקשבה נחרתה בזכרוני עד סוף ימי. נפלא היה לשמוע אותה שעה את צלצול דבורו, עצור ורונן, לראות את ההשראה שזרחה על פניו. היה זה מחזה מעורר התרגשות והתרוממות הרוח — איש קטן קומה זה, פנים כהים ונוצצים, שוב אותה גחלת לוהטת, סגור יחידי בחדר קטן וקולו נישא על גלי החלל למרחקים, אל אותה ארץ אשר כל נימי נפשו מתוחים ודרוכים אליה. ראית לפניך מעין לפיד שנדלק פתאום בחשיכה ומצית שלהבתייה העתידה להקיץ ארץ שלמה, להקים אומה שלמה על רגליה. אמרת לעצמך: כזה היה מאצ'יני בשעתו, כזה היה גריבאלדי; כזה היה יוחנן מגוש חלב בדורו; כאלה היו כל לוחמי הדרור, המשליכים חייהם מנגד, הקופצים נחשונים למערכה באמונה יוקדת כי קפיצתם תפעיל המונים, כי הוּק הניתן מהם יתלקח ללהבה גדולה, שלאורה ילך המין האנושי ויגיע עד שערי הגאולה השלמה.

אך לא לאורך־ימים פעולה ללא סכסוך. אנצו הפך לאיש ריב ומדון עם השלטונות הבריטים: הוא מצא מסילות אל חוגים מתקדמים במפקדה ובשגריר רות הבריטית. ציונותו הקנאית ותמיכתם בספר הלבן לא הפריעו לו להפגש עמם על רקע הסוציאליזם הרדיקלי והאנטי־פשיזם הלוחם. הוא קווה שעוד יצליח להחזירם למוטב גם מבחינתנו. בינתיים ביקש בהם משען למישנתו המדינית בתפקיד המלחמתי אשר מילא. במוסד הממונה עליו שבמפקדה נשבו רוחות אחרות. נראה שבאותה תקופה עוד היו בצבא הבריטי חוגים שהשתעשעו באשלייה הנלוזה כי אפשר להסב את לב מוסוליני מעל היטלר ולהכניסו למחנה בעלי הברית. תנאי הצלחתו של טכסיס זה היה בעיניהם אי התגרות בעלי הברית בפשיון האיטלקי

לאיטליה, הוכפל מספרם. זכורני מה נדהם האפיפיור כשאמרתי לו כי עשרת אלפים חיילים עברים מארץ ישראל נלחמים על אדמת איטליה). אך שליחותי היא שליחות יחיד. אני אעבור את קו החזית ואחדור לפני ולפנים — להצלת יהודים ולעזרה לבעלי-הברית, לשם קיצור המלחמה.

באותם הימים הצלחנו סוף-סוף, לאחר מאבק מר וממושך, להביא לידי שליחת מתנדבים ספורים לתוך ארצות אירופה מסויימות, לשם פעולה בעורף האויב, במשימה כפולה: שרות לבעלי הברית ועידוד יהודים לפעולות מלחמה בעורף ולמאמצי הצלה. בא אנצו והציע עצמו כאחד מאלה, לשם פעולה בצפון איטליה.

נענינו. היו אחר כך הרהורים מרים בתוכנו אם טוב עשינו. אני יודע אם בן גוריון, שהיה אז, כמדומני, בחוץ לארץ, סלח לנו עד היום שלא עמדנו בפני תביעתו של אנצו, ככל שהיתה נמרצת וחדורה להט. האמת היא שלא יכולנו לעמוד בפניו. הוא הופיע לפנינו כתובע את ייעודו.

באתי לאיטליה ימים אחדים אחרי שהוטסה משם להצנחה חנה סנש. אָנצו, שליוח אותה אל המטוס, סיפר לי באיוו הערצה, באיוו יראת-כבוד, ליוו אותה הקצינים האנגלים, איך היו מוכנים לנשק את אימרת שמלתה, את הקרקע שעליו דרכו רגליה, ואיוו כבוד הנחילה לנו הופעתה בעיני אותם היחידים מאומות העולם שראו חזיון-גבורה מופלא זה. באותם שנים-עשר — שלושה-עשר יום, ששהיתי באיטליה, עבר אנצו את קורס הצנחנות של עשרה ימים. בהיותו כבר למעלה מבן ארבעים, הצליח באימונים ובמבחן יותר מבני עשרים — בזכות זריזותו, גמי-שות גוף, אותו חשמל שהיה עובר בעורקיו תמיד. ביקורי זה באיטליה היה משולב סיורים בפלוגות ובמחנות פליטים. זכורני שהגעתי יום אחד, לאחר נסיעת שלש עשרה שעות בגיפ הרחק דרומה, למחנה של פֶּאָרְמוֹנְטָה, בו היו כלואים כל שנות המלחמה הרבה מאות מעפילים לארץ ופליטים יהודים סתם באיטליה. איחרתי מאוד לבוא. מצאתי את הקהל כולו מכונסים באולם ומישהו עומד ונואם לפניו גרמנית. משהתקרבתי, ראיתי את אנצו על הבימה. הוא קרא אלי: העסקתי את הקהל בשבילך ועכשיו עלה ודבר. הוא, היהודי האיטלקי, חלוץ מארץ-ישראל, שליח, צנחן, „נגשׁ בינתיים למחנה רחוק זה וחצב להבות בגרמנית לפני אחים יהודים פליטי חרב מגרמניה, מאוסטריה, מצ'כיה ומפולין. כשסיימתי את ביקורי ויצאתי מבארי לטוס למצ-רים ומשם לארץ, ליווה אותי אָנצו לשדה התעופה. בטרם נפרדנו, אמר לי: אמור לבן-גוריון, אמור לחברים, שלא ינסו להתחזרני, למנוע אותי משליחותי.

למלון כי הוא חפשי ונמצא בבית ידידים. אצתי לשם ומצאתיו שכוב במטה — לחיו נפולות וכל גופו מצומק, אך עיניו נוצצות וכולו התעוררות ורוח קרב. התברר מה קרה: הוא שבת שביתת רעב מיד עם האסרו וכעשרה ימים לא טעם לחם ולא באה לפיו טיפת מים. אני יודע עד היום אם האבקותנו והעזרה שמצאנו הם שהביאו לידי שחרורו או שחבוש זה הצליח להתיר עצמו מבית האסורים בכח מאבקו הוא.

אז אמרנו לאנצו: רב לך כאן, נקחך הביתה. נסתבכת, ואם תשאר — שוב אתה עלול להסתבך. לא נשאירך בידי אלה המסוגלים לזרוק אותך טרף לזאבים. חסל סדר מצרים בשבילך. עליך לשוב.

הוא חזר לארץ, אך לא האריך שבת בגבעת ברנר. אחר מרד בבל והפרעות שפרע האספסוף המוסת ברובע היהודי היה צורך לשלוח שמה איש מרכזי לחינוך הרוחות, לחינוך הנוער, לפילוס נתיבות. הבחירה נפלה על אנצו. משהגיעה אליו קריאת שאול אביגור, נענה מיד ויצא לחזית החדשה.

לא אוכל לספר הרבה על פרשה זו, כי לא הייתי עד לה, רק הדה הגיע לאזני. לא בקרתי באותה עיר ולא ראיתי שם, אך קראתי את מכתביו ותזכיריו ואת החומר שהוציא שם להדרכה. ראיתי את ברק העינים עם הזכרת שמו בעיני אלה שחינך וגייס ושלח משם, מי שראה את ניצולי בבל במשך כל השנים עד היום הזה, ראה לפניו מחנה אשר אנצו סירני היה מצביאו הראשון. גם שם נכנס לפני ולפנים. פתח בפעולה יסודית, הקים את השורה, דאג לחיבור חומר הדרכה בערבית וליצירת גרעיני מדריכים, הניח יסודות של ארגון לקראת כל פורענות. בעצמו למד ערבית, התעמק בהוויותיה המדיניות של הארץ, חקר את הכלכלה של היהדות בבליה, חשף את נגעייה, תהה על עתידה. הודהה עב גורלה של אותה יהדות מזרחית באותה מידה של דבקות אשר גילה לשעבר בגרמניה.

מלחמת העולם נמשכה והלכה עד שהגיעה לשלב חדש. בחזית המזרח התיכון נפלה ההכרעה. האויב גורש מצפון-אפריקה והמלחמה בזירה זו נסתיימה בתבוסתו השלמה. בעלי-הברית עברו להתקפה על אירופה. הצבא הבריטי נחת בסיציליה וסוף שהגיע לחצי האי האַפֶּנִּי. החל שחרורה של איטליה. ארץ זו נחצתה והחזית זזה לאט לאט צפונה.

ושוב בא אלינו אנצו סרני ואמר: עכשיו הגיעה שעת באמת. כל ימי המלחמה ייחלתי לשעה הזאת. זו תהיה תרומתנו המיוחדת. אמנם יש כבר אלפי חיילים משלנו באיטליה והם עוד ירבו (בביקורי באיטליה באביב 1944 היו שם כ-5000 חיילים מהארץ. כעבור שנה, עם בוא הבריגדה

מחדשו של ענף מחקר עברי

מ. זולאי

פירוד הלבבות והרעלת יחסי האדם שבאו בעקבר תיהם של מאורעות עשרים השנים שחלפו, רובצים על הכחשה כהררי מחשכים ומאיימים להחניק את נר האלהים שבנפש האדם. אלמלא כך, היה יובלו של פאול קאהלא, חכם גרמני נוצרי זה, שטעם אף הוא משהו מכוסו של היטלר, זוכה לתגובה נאה מצד חכמי ישראל, כיאות למי שחידש ענף מחקר עברי, ונעשה שותף לבנין מדעי היהדות. איני יודע אם יש הגיון בתולדות השתלשלות המדעים, ואם ניתן להצביע על חוקיות, הפועלת כביכול בתחיתם וכמישחם של ענפי מחקר שונים. אך דבר אחד ברור: כל אימת שאחת הדיסקיפלינות מגיעה לשגשוג, או חוזרת וניעורה לאחר שכחת דורות, הרי זה בזכותם של יחידים, שבאחד מרגעי ההשראה הברוכים ניתוספה להם תוספת ראייה ונתגלו להם ערכים במקומות שאחרים עברו עליהם כסומים.

כתבירי עתיקים של ספרי תנ"ך, המנוקדים ניקודים משונים ומעוטרים הערות של בעלי מסורה, הגיעו לאירופה כששים שנה לפני פירסומה של גניות קהיר בעולם, ושימשו חומר למחקרים שונים, אבל רק קאהלי לבדו הוא שעמד על ערכם וגילה את מהותם. חקר מסורת המקרא, לשיטותיה השונות, שפרופ' קאהלי מטפח ומשכללו זה חמישים שנה, הוא מן העניינים שנאמר עליהם: "נשתכחה תורה עד שבא פלוני וחזר ויסדה". כתורת הפיוט וכחשבון תקופות ועיבורים, שעמדו בשעתם ברומי של עולם המדעים בישראל ולבסוף נתנונו ונשתכחו, כך תורתם של "בע" לי המסורה" — אותם חכמים האחראים לנוסח התנ"ך שבידנו, שפעולתם נמשכה מיום היות ספר הספרים לישראל, ועד לימיהם של שני האחרונים בשלשלת זו, בן אשר ובן נפתלי (מאה עשירית) — נשתכחה ונתנונה ונצטמצמה למה שנשאר בידנו בצורת שתי המסורות, גדולה וקטנה, כפי שנדפסו בידי יעקב בן חיים ב"מקראות גדולות" משנת רפ"ה.

יעקב בן חיים ובן דורו ר' אליהו בחור, ומשהו אחריהם ר' שלמה גורצ'י, בעל "מנחת שי", הם גם היהודים האחרונים בשלשלת גדולי חכמי המסורה, המסמלים תקופה קצרה של תחיית חקר המסורה ויש בחיבוריהם משום תוספת חשובה לספרות המסורה. מכאן ואילך יש אמנם חכמים הבקיאים במסורה, אך אין זו משמשת נושא למחקר, כל שכן שאין בו מה לחדש; שכל שניתן לחדש ולברר כבר חידשו וביירו שלושת החכמים הנזכרים.

במאה שעברה, וביחוד במחציתה השניה, חזרו כמה חכמים, יהודים ונוצרים, לטפל בחקר המסורה,

אוצנה בעוד ימים אחדים. נוסף על השליחות הקודמת נמסרה לי משימה מיוחדת להתקשר עם שני גנרלים איטלקיים, אשר יש סיכוי כי יעברו לצד בעלי הברית אם יפלו תחת השפעה נכונה. הדבר עשוי להחיש גמר המלחמה בחזית זו. אני מרגיש בי כוח למלא את השליחות.

הוא מסר לידי פתקה, ודאי הפתקה האחרונה, אשר שלח לעדה ולילדים, ראיתי אז בו שמחה עליונה על שניתנה לו משאלת לבו הכמוסה הוא זכה לשיא מאוייו — אותה הרגשה אשר ב. כצנלסון קרא באחד ממאמריו הראשונים: אושר עקדה. הוא סיפר לי איזה חבר טוב מצא לו כאלחוטאי — איטלקי אשר הוא עצמו בחר בו, וסיים: "תראה, אני עוד אגיע לשווייצריה". הוא היה מוכן לכל סוף והיה מצויד בכל הדרוש כדי לפגוש את הסוף בגבורה. ידע כי לאחר שהוצנח אותה מהקרקע כי ירד בשלום, וזה היה סימן החיים האחרון שנתן עד אשר נעלמו עקבותיו ועד אשר נתגלו לבסוף אנשים, יהודים ולא יהודים, שמסרו פרטים על פגישתם אתו וחייהם יחד עמו בדאכאו.

הדרך מגבעת ברנר לדאכאו — נתיב יחיד במינו הוא. ידענו את הדרך מדאכאו לגבעת ברנר — דרכם של אלה ששרדו לפליטה, אשר נמקו במחנות הסגר והשמדה, נדרו בנתיבות הבריחה על פני אירופה, הסתופפו במחנות בערי הנמל, ניטלטלו באניות הרעועות של ההעפלה, נאבקו נואשות על חוף הארץ, נדונו בגלות קפריסין ללא קץ ותיכלה, וסוף סוף הגיעו חזרה לארץ ונכנסו בשערי הגאולה; ידענו את נתיב היסורים הזה שהוא דרך המלך של גאולת ישראל בדורנו. אבל נראה שהנתיב ההפוך, בו דרכו אלמונית יחידים מופלאים — דרכה של חנה סנש מקיסריה לחצר בית הכלא בכודאפשוט, דרכו של אֶנצו סרני מגבעת ברנר עד דאכאו — אף הוא נחלת ההיסטוריה היהודית. יש בו בנתיב הפוך זה ביטוי אכזרי ומרומם כאחד לאחדות הגורל היהודי בימינו: לצאת ממשפחה יהודית מיוחסת ברומא, לנטוש השכלה ורווחה, לעלות לארץ כחייל פשוט בצבא כובשי השממה, ליצור משק ולהקים בית, ליהפך לעברי מחודש, ציוני וסוציאליסט, איש החזון והמעשה, לדעת אושר, כבוד, בטחון, אהבת רעים, חיים מלאים — ולעזוב את כל אלה כדי לרדת לעמק הבכא, לצלול בנבכי הסבל היהודי, לחזור למקור הרמעות והדם, ושם לפגוש את המוות עם כל הנדכאים והחלכאים, המעונים והטבוחים על קידוש השם — והו נתיב גבורה וקרבן אשר אף הוא מוליך לאחד משיאי תולדות עמנו. הד פעמיהם של אלה שצעדו באותו נתיב לקראת הגרדום יהלום תמיד, בידועים ובלא יודעים, בלבבות העם הנגאל.